

Нобельське Четвероєвангеліє - найдавніша письмова пам'ятка нашого краю

СЕНСАЦІЙНА ЗНАХІДКА

Щоразу, опрацьовуючи історичні джерела, відшукую цікавинки про життя поліського краю в різні часи історії. Але інформація, яку прочитала минулої неділі на одному із сайтів Інтернету, приголомшила своєю значимістю...

Я опрацьовувала давні видання, зокрема, роботи Петра Андрійовича Гільтебрандта, російського православного літератора, історика та археографа, який жив у 1840 – 1905 роках. У свій час він займався розбором рукописів Віленської публічної бібліотеки й склав у 1871 році їх опис в окремій книжці під заголовком «Рукописное отделение Виленской публичной библиотеки. Церковно-славянские рукописи и Русские пергаменты». У цій книжці він подає, зокрема, гарний опис Туровського Євангелія, чи не найдавнішої писемної книги нашого Полісся, датованої XI століттям, яку в 1866 році було віднайдено в Спасо-Преображенській церкві древнього Турова. Гільтебрандт був запрошений для розбору рукописів у 1865 році. Вчений на полку своєї роботи знайшов невеличку шафу з 3-4 десятками рукописів, які відносилися до часів латинства, та дві великі вітрини, заповнені рукописами латинською та польською мовами. У ящиках, шафах, сірих та сирих нішах, знаходив він все нові й нові пергаментні грамоти. Зустрічав і дуже цінні речі. Серед них було й **НОБЕЛЬСЬКЕ ЧЕТВЕРОЄВАНГЕЛІЄ 1520 РОКУ**. Як це

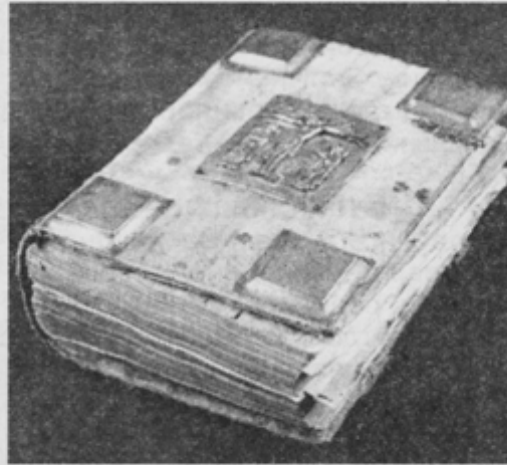
Із 96 сторінки розпочинається Євангеліє від Марка, із 159 – від Луки, із 257 – від Іоанна. Із 325 сторінки й до кінця – соборник. Написання суцільне, де немає розділових знаків».

Відкривши для себе таку несподівану знахідку, поділилася своєю радістю із колегою-краєзнавцем Павлом Дубінцем, котрий читає старослов'янською мовою, і далі, вже спільними зусиллями, ми почали вивчати відомості про цю унікальну книгу.

Зокрема, післямову до нобельського рукопису, яка була написана на останній сторінці фоліанту, котру Гільтебрандт подає без перекладу. У ній читаємо наступне: «В лето 1520, индикт восьмий написана би книга сия, нарицаемая Евангелие тетро. При великом короле Жикгмонте, и при епископе Ионе владице Туровском и Пинском, и при князе Федоре Ярославичи, повелением христоролюбивого мужа раба Божия Симеона Батиевича старца (старости) Хоненского, и дано в Нобли в храм Святого Велика и Чудотворца архиерея Николаи. А хто сию книгу возьме от церкви святого отца Николаи жи в Нобли Пинского повета, тот да будет проклят в сия век и в будущий. А писал дьяк многогрешный раб Божий Севастианъ Аврамович же в Нобли. Доскончана би книга сия месяца июня первий день на память святого мученика Иустина философа и на мученика Иустина».

Здавалось, цей текст дає вичерпну

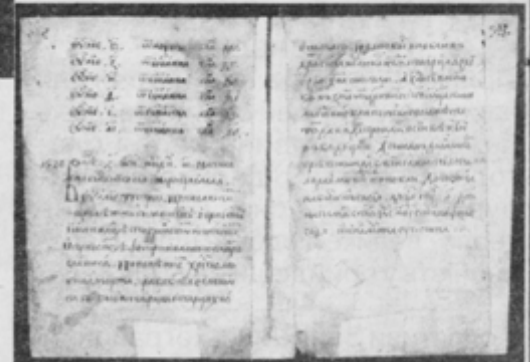
«Описание рукописей Виленской Публичной библиотеки церковно-славянских и русских 1882 года» відмічає, що на багатьох книгах тих часів зустрічаються заборони із прокляттям, і пояснює це тим, «... что рукописи по тогдашним временам составляли значительную ценность,

приобрести которую было сильное желание, не отступавшие даже перед угрозами». Тепер дивно читати на церковній книзі прокляття, але, щоб зберегти просвітницьку цінність, переписувачі навіть вдавалися до таких не зовсім Божих дій.

Цікаво, що закінчується ця книга побажанням, розміщеним на звороті останнього листка: «Буде и буде Микольскому добра два і три до п'яти попов, а писав Левко дьячишко Гловми». Принаймні так ми змогли розібрати це послання. Як стверджує Добрянський, ця замітка була писана

бібліотеки і дізналися, що рукописи із неї тепер зберігаються в бібліотеці академії наук Литви імені Врублевських. На наш лист із проханням підтвердити місцезнаходження Євангелія і можливість зробити сканування для подальшого репринтного перевидання, дуже швидко отримали вичерпну відповідь від завідувачки рукописним відділом Ерики Кулешене. Отже, як пише пані Ерика, Євангеліє зберігається в бібліотеці, з ним можна ознайомитися у будь-який час, поїхавши до Вільнюса, а ось на рахунок сканування - то потрібні кошти, у розмірі двох з половиною тисяч євро, і ще - офіційне звернення на ім'я директора бібліотеки. Між іншим, зваживши на наші пошуки і зацікавленість Євангелієм, пані Ерика

люб'язно виконала інше наше прохання: надіслала нам кілька фото древнього рукопису, за що ми щиро вдячні для неї.

В Україні, чи не кожен житель знає про Пересопницьке Четвероєван-

було й **НОБЕЛЬСЬКЕ ЧЕТВЕРОВАНГЕЛІЄ 1520 РОКУ**. Як це Євангеліє із Нобля потрапило до Вільно, можна лише здогадуватися. Утім, маємо і свої припущення.

У 1856 році граф Тишкевич заснував у Вільному Музей давнини, а при ньому утворив Археологічну комісію. І справ цієї Комісії видно, що в числі її жертвувачів тут приймалися й рукописи. У 1865 році було зібрано 538 рукописів та 2077 давніх грамот, актів, автографів. Колишній попечитель Віленського навчального округу Корнілов ревню займався пошуками давнини. Він добре розумів, що із впровадженням на колишніх землях Речі Посполитої православної віри російського зразку, вони масово зникають, і хотів зберегти те, що вціліло. У 1865- 1867 роках відряджено у Західний край, і зокрема на Полісся, досвідчених осіб, котрі повинні були зібрати і привезти до Вільно рукописні книги, які мали історичну та писемну цінність. Для цього звернулись до духовенства, учителів, із проханням допомогти віднайти давні рукописи, грамоти тощо. Напевне, таким чином і потрапило до Віленської бібліотеки Нобельське Євангеліє.

Опис Нобельського Євангелія Гільтенбранд подає у своїй праці під №15: - «Нобельское (Нобель – местечко и в старину, и теперь Пинского уезда) Четвероевангелие 1520 года, в четвертку (длины 4^{3/4} верш., шир.3^{1/4}), 347 листов или 694 стр., по 16 строкъ на странице, в малиновомъ бархатномъ (выцвѣтемъ) переплете, украшенномъ позолоченнымъ Распятиемъ посредине, а по угламъ четырьмя евангелистами».

Крім цього, автор дає невелику характеристику давній книзі: «Передмова до Євангелія від Матвія неповна.

святого мученика Іустина философа и на мученика Іустина».

Здавалось, цей текст дає вичерпну відповідь на історію походження Євангелія, але зустрічаємо одну заперечувальну особливість – де ж писалось це Євангеліє? Сперш читаємо: «... дано в Нобли в храм...». Це можна зрозуміти, що вже написане Євангеліє було дароване до церкви святого Миколи. Але після читаємо: «...писал дьяк многогрешный раб Божий Севастиан Аврамович же в Нобли...» Отже, цілком ймовірно, що це Євангеліє було переписано, із більш старішого, безпосередньо в самому містечку, при церкві. Що характерно для тих часів, коли монастирі і церкви позичали одні одному для перепису церковні книжки.

Російський історик, педагог та археолог Флавіан Добрянський, котрий після Гільтенбранда також досліджував рукописний відділ Віленської публічної бібліотеки, у своєму описі Нобельського Євангелія робить доволі серйозну відмітку: «...полуустав довольно небрежный.» По іншому, текст малограмотний із помилками та ще й без розділових знаків. А таке письмо властиве для людини без належної освіти, котрим і був напевно дячок-переписувач Севастиан Аврамович, який служив при Микільській церкві. Бо, як правило, чорною рукописною працею займалися нижчі церковні чини: диякони, псаломщики, послушники, під наглядом священників чи ігуменів монастирів.

Іншою особливістю післямови є накладання прокляття на вилучення Євангелія із церкви. До того ж, прокляття серйозне і страшне, накладене на усі віки і навіть для загробного світу. Щоправда, той же Добрянський, у передмові до своєї праці

«Принаймні так ми змогли розібрати це послання. Як стверджує Добрянський, ця замітка була писана тим же почерком, що й саме Євангеліє. З цього слідує, щоб визначити точне ім'я переписувача, варто провести детальне вивчення, як самої Євангелії, так й історичної джерельної бази тих далеких часів.

Написане Євангеліє по шістнадцять рядків на сторінці і письмо суцільне там, де немає розділових знаків. Таким чином, можна стверджувати, що це є найдавніша, збережена часом для нас, письмова пам'ятка, котра відноситься безпосередньо до нашого краю.

Про унікальність та значимість Нобельського четвероевангелія згадує у свої багатотомній історії «Руської церкви», написаній у XIX столітті, і митрополит Московський і Коломенський Макарій (Булгаков). У нього читаємо наступне: «Несколько богослужебных рукописных книг того времени, употреблявшихся в Литовской митрополии, сохранилось до сели. Таковы – пять Евангелий XVIв. Из котрых одно, Нобельское, писано 1520 г. при епископе Туровском и Пинском Ионе и князе Федоре Ярославиче для Никольской церкви местечка Нобли Пинского повета...». Уже сам факт, що укладач історії російської церкви відмітив це Євангеліє у своїй праці, промовляє про значущість і винятковість книги. Між іншим, в соборнику наприкінці Євангелія, де, зазвичай, розміщується перелік всіх святих на кожен день року, відсутні імена святих руської церкви, прославлених на той час.

Зробивши історичний ракурс у минуле Нобельського Євангелія, ми не могли не зацікавитись теперішньою його долею, тому, через всесвітню павутину, розпочали пошук залишків колишньої Віленської публічної

вдячні для неї.

В Україні, чи не кожен житель знає про Пересопницьке Четвероевангеліє, яке писалося в 1556-1561 роках. У 2001 році Інститутом української мови НАН України було здійснено його транслітероване видання із науковою обробкою - впорядкуванням, дослідженнями, словопокажчиками. Загальний наклад книги склав 500 примірників. Можливо, подібна доля чекатиме й на Нобельське Четвероевангеліє, якщо цим переймуться ті, кому не байдужа історія Зарічненщини, Полісся та всієї України. І ця справа варта уваги як громадського, так і церковного суспільства, адже ми маємо виняткову історичну пам'ятку нашого Полісся, котра доносить нам далекі відголоси літературної писемності наших предків і має не тільки сакральну, але й культурологічну цінність для українського та білоруського народів. А для древнього Нобля, зваживши на його багату історичну минувшину, є можливість стати вагомим історико – культурологічним центром на пограниччі двох слов'янських народів, такою собі північною Пересопницею. **А ще варто зазначити, що в наступному році буде 495 років від дня написання Нобельського Євангелія, а в недалекому 2020р. наступить п'ятсотріччя святині.** Тож слід зацікавитися і поспішати у вивченні, пропагуванні та перевиданні для наступних поколінь цієї книги. Як, зрештою, хоч в репринтному вигляді, повернути її до Нобля, щоб не сповнювалося накладене прокляття. Бо, хто його знає, можливо, і страждає яка людська душа від того, що Євангеліє знаходиться не там, куди було оприділене Богом.

**Валентина Тумаш
Павло Дубінець**